

Těžký život těžených rašelinišť

Původní vrchoviště u Vlčích Jam zmizelo a zbyla jen vysušená pláň - černá plocha obnažené rašeliny. Foto: Josef Štemberk

Palivo, stelivo, zahradnický substrát, izolace, léčivý lázeňský zdroj, budoucí uhlí, bahno, na kterém pořádně les nevypěstujete, ale také jedinečný dotek severské přírody, který na Šumavu vyvezla poslední doba ledová. Rašelina a rašeliniště.

Rašelina je (skoro) věčná

Když rostlina nebo živočich zemře, pustí se do zpracování jeho těla celá plejáda rozkladačů, od mikrobů po lišky. Na rašeliništi ale čeká odumřelé rostliny trochu jiný osud. Každá další rostlina totiž přidá svůj díl do slabší nebo silnější vrstvy nerozložené organické hmoty – rašeliny. Rozkladu zabrání unikátní souhra několika okolností nepříjemných pro život: chlad, velké množství vody (s čímž souvisí málo kyslíku v půdě), kyselá reakce, tedy nízké pH prostředí. Rašelina se tak pomalinku, rychlostí zhruba milimetr za rok, hromadí. Nechte to běžet deset tisíc let a máte vrstvu rašeliny silnou klidně deset metrů s vyvýšeným středem – vrchoviště. Na místech, kde rozklad okolnosti tolik neblokuje, je vrstva rašeliny v síle od pár desítek centimetrů k několika málo metrům, to jsou rašelinné lesy a louky.

Šumava bez rašelinišť je jako ryba bez vody

Tři šumavská rašeliniště potkala průmyslová těžba a zmizela tak ze světa docela. Ruční těžbou ovlivněných rašelinišť je ale mnohem více a dotkla se i těch nejnavštěvovanějších a nejnámějších – Jezerní a Chalupské slati. Čím blíže k nějaké obci, osadě

nebo alespoň stezce, tím spíš si zde místní lidé vykrajovali borky pro domácí potřebu, hlavně pro topení (včetně sklářských a drslařských* hutí), izolaci chalup, nebo jako stelivo pro dobytek. Vyvážení se nevyplatilo, sláma prakticky nebyla a dřevo bylo panské. Rašelina tedy byla jasnou volbou a její těžba doplňovala práci v lese a drobné hospodaření místních lidí. Typické zahloubené linie a suché vyvstávající hřbety jsou dobře patrné z vyhlídky u Jezerní slati. Jsou ale také na okraji Mezilesní slati (zde se o ně nejspíš přičinil i nedaleko bydlicí známý silák Rankel Sepp), u Knížecích Plání, na Malém Polci, na úbočí Churáňova či na Stráženské slati.

Ruční těžba je z pohledu využití ložiska neefektivní a nedokonalá. Oproti té průmyslové ale dává dobrou šanci na obnovu, neboť velká část rašeliniště zůstane a nedokonalé odvodnění neblokuje ani dílčí samovolnou obnovu. Kde se vrchoviště samo neobnoví, je potřeba pomoci a vodní poměry aktivně upravit.

V letošním Roce mokradů chystáme revitalizaci hned tří takových „načatých“ rašelinišť – Jezerní, Hamerské a Mezilesní slatě. V dalších letech dojde i na malou plochu na Knížecích Pláních a rozsáhlou Stráženskou slat.

Borkující borci

Fakt, že suchá rašelina hoří, byl znám asi od nepaměti. Dalším důvodem pro těžbu byla kultivace půdy, kdy na místě původních rašelinišť zakládali lidé pole a louky. Využití rašeliny však je (nebo spíše bylo) mnohem víc: rašelinou se podestýlal dobytek, dobře saje vlhkost, pohlcuje pachy a na škodu není ani její mírné desinfekční působení. Rašelina se hodí na tepelné izolace, od tradičních postupů ve stylu „hrst do každé škvíry“ až po průmyslově lisované desky. Nemale dávky spolkla pole, sady a květináče, rašelinu ze Šumavy a Třeboňska dokonce používali zahradníci v celém Rakousko-Uhersku. Většina ale dříve nebo později stejně proletěla komínem, ať už chalup, nebo třeba pivovarů či fabrik. Devatenácté století je stoletím páry a rašelina byla levným a lokálním zdrojem paliva. Parní stroje v tuhových dolech v Černé v Pošumaví poháněla rašelina těžená u bývalé Horní Borkové. Kvůli její dopravě vznikla dokonce úzkokolejná podniková Torfbahn a její most, překlenující tehdy ještě volně tekoucí Vltavu, měl délku 220 metrů.

Těžbu pro domácí použití a na začátku i pro průmysl vesměs obstaraly lidské ruce pracující s tzv. „želzkem“, ostrým a širokým

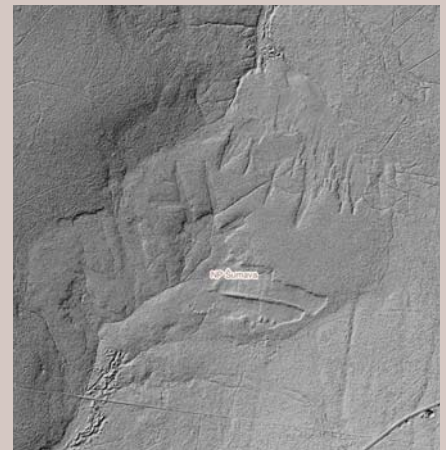
šlo o jedinou techniku ruční těžby. Na Červeném Blatu u Nových Hradů se rašelina nevykrajovala v kusech, ale nakopčenou dřť dělníci hnětli za mokra do požadovaného tvaru hranolů. Při poloprůmyslové těžbě byla ručně nakopaná rašelina plněna do parních strojů, které z ní lisovaly okrouhlé „vuřty“. Jen suchá rašelina hoří, větší provozy měly proto na rašelinu zvláštní kůlny zvané *Torfschuppen*.

Bylo tu, není tu – rašeliníště po průmyslové těžbě

Navzdory veškeré snaze byla ruční těžba rašeliny vlastně k přírodě téměř šetrná. Zasáhla sice valnou část přístupnějších šumavských rašeliníšť, ale po ukončení aktivní těžby po roce 1945 se rašeliníště do značné míry dokázala sama obnovit, pokud nebyla odvodněna zvláště důkladně. Průmyslová těžba ve velkém je však docela jiná liga. Vyhlednuté rašeliníště nejdříve přijde o všechny stromy a je potřeba také vykopat kořeny a pohřbené kmeny. A zejména celou plochu důkladně odvodnit, k čemuž se obvykle vyhloubí síť povrchových kanálů. Poté nastoupí fréza a doslova strouhá vrstvy rašeliny v celé ploše. Po prvním vyschnutí je rašelinná dřť odvezena ke zpracování. Celý cyklus probíhá až do „vyčerpání ložiska“, v praxi tak z rašeliníště o původní mocnosti 5–7 m zbyde černá pláň s vrstvou rašeliny kolem jednoho metru. Na Šumavě průmyslová těžba smetla rašeliníště na Soumarském mostě (těžbě velmi pomohla výstavba dráhy Volary – Strakonice, kdy na rašeliníště vedla vlečka), Vlčí Jámy (v CHKO) a rašeliníště Světlík nedaleko Černé.

nožem, kterým se z odvodněného rašelinného koláče vykrajovaly normované hranolky – borky. Od května do června se rýpalo, od června do podzimu sušilo. Borky se následně uchovávaly narovnané v pyramidách, hraničkách („kapličkách“) a nakonec v haldách. Ne-

Když se dílo podaří. Rašeliníště Soumarský most bylo vytěžené až na podklad, ale revitalizace mu vrátila vodu a život. Foto: Radek Plíhal

V Mezilesní slati pramení Losenice i Hamerský potok. Rašelinu v malém těžili místní lidé a na slati jsou dodnes patrné zářezy. Digitální model terénu bez vegetace.

Když se těží rašelina, lítá uhlík

Rašeliníště skladují těla kdysi živých rostlin, z velké části tvořená uhlíkem. Tento uhlík je vyloučen z koloběhu klidně na tisíce let. Rašelina přibývá sice pomalu, ale vytrvale a rašeliníště celosvětově fungují jako skladiště uhlíku. Bilanci z pohledu globální změny klimatu jim trochu kazí produkce metanu, ale v součtu fungují jako globální ochlazovači. Těžba rašeliny – nezbytně jí musí předcházet masivní odvodnění – tento uhlík uvolňuje do ovzduší. A to rašelina nemusí vůbec shořet, stačí ji vysušit. Rozklad na prvocítněle blokuje právě voda. Vysušené rašeliníště se obratem stává zdrojem uhlíku a není zrovna snadné tento stav zvrátit, a to ani po úspěšně provedené revitalizaci a zavodnění. Rašelina zapracovaná do zahradnických substrátů se také během několika málo let rozloží a zmizí, vesměs v podobě oxidu uhličitého. Těžba rašeliny je v ČR ve velkém útlumu, pouze několik málo ložisek se dotěžuje (kromě lázeňských zdrojů). Většina rašeliny k nám míří z Ukrajiny, Běloruska a Pobaltí, převážně ji těží a dováží firma Rašelina Soběslav. Naše rašeliníště téměř všechna chráníme a je na nás, zda a jak dlouho dopustíme devastaci těch vzdálených.

Ministerstvo životního prostředí

Renata Placková
Správa Národního parku Šumava
renata.plackova@npsumava.cz

Vysvětlivky:

*drasláštvi – předindustriální výroba potaše, využívaná zejména při výrobě skla, barev, bělidel atd.